

Norbert Šinković¹
Odsek za medijske studije
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu
Primljeno: 1. 7. 2016.
Prihvaćeno: 8. 11. 2016.

doi: 10.19090/gff.2016.1.441-466
UDK: 316.774/.776(4-672EU)
Pregledni naučni rad

JAVNI MEDIJSKI SERVISI U VISOKO DECENTRALIZOVANIM ZEMLJAMA EVROPSKE UNIJE²

Povezanost medijskih sistema i političkog uređenja države neminovna je polazna tačka ovog rada. Promene na jednoj strani te društveno-političke „vage” svakako utiču i na drugu stranu. Cilj rada je da ukaže na povezanost uređenja države i medijskih sistema sa naglaskom na analizu sistemske pozicije javnih servisa, njihove organizovanosti, društvene uloge i uticaja u visokodecentralizovanim zemljama Evropske unije. Pritom, jedna od važnijih aspiracija analize je da se u komparativnom evropskom „svetlu” sagleda problem demokratizacije i medijskih sloboda na primeru javnih servisa. Komparativna analiza državnih uređenja i javnih medijskih sistema Belgije, Španije, Italije i na kraju Srbije pokazala je da je početna hipoteza bila tačna, odnosno strukturu države „prati” struktura javnih medijskih servisa.

Ključne reči: mediji, Evropska unija, javni servisi, komparativna analiza

1. UVOD

Za analizu povezanosti medijskih sistema i državnog uređenja u Evropi najpogodniji su javni medijski servisi, prvenstveno zato što su oni najbolje merilo demokratije i kao takvo jasno reflektuju odnose u društvu prema slobodi pojedinaca. Javni medijski sistem nastao je kao „evropski projekat”, ali se primenjuje i u drugim krajevima sveta (npr. Kanada, Južnoafrička Republika, Australija). Kao takav, javni medijski sistem u sebi nosi osnovnu ideju: biti merilo demokratičnosti i ponuditi alternativu komercijalnim sadržajima. On treba da ponudi drugačiji pristup društvenim dešavanjima, pa tako, po teoriji, treba da služi kao posebno polje diskursa, koje se trudi da kanališe različite stavove u zajednici. Iz ovog kriterijuma proizilazi da je on kohezioni faktor ali i aktivan društveni činilac.

Uspostavljanje vladavine prava, demokratija i razvoj društva su pojmovi koji su povezani sa političkim uređenjem jedne zemlje. Kako unaprediti sistem i kako mediji mogu da utiču na razvoj istog oblasti su kojima se stručnjaci bave godinama unazad. S obzirom na to da političko uređenje jedne zemlje zavisi od

¹ norbert.sinkovic@ff.uns.ac.rs, sinkovics@gmail.com

² Ovaj rad je nastao na osnovu odbranjenog master rada na Evropskim studijama (Asocijacija centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanja - ACIMSI) pod mentorstvom prof. dr. Jovana Komšića kome se i ovim putem zahvaljujem na ukazanoj stručnoj podršci.

više faktora i da postoje razni oblici istog, u okviru ovog rada fokus je stavljen na visoko decentralizovane zemlje u Evropi, kao i na Srbiju koja teži da napravi značajnije iskorake ka ostvarivanju principa demokratije.

Deo rada kroz komparaciju državnog uređenja i medijskih sistema, posvećen je javnim servisima u Evropskoj uniji sa posebnim naglaskom na Španiju, Italiju, Belgiju. On predstavlja usvojene modele organizovanja javnih servisa kao i veze između državnog uređenja i medijskih sistema. Nezaobilazni deo rada je analiza modela javnog servisa u Srbiji, kao i njegovog razvoja. S obzirom na to da se fokusiramo na decentralizovane političke sisteme, na početku, nekoliko reči o tome šta se podrazumeva pod ovom kategorijom uređenja.

2. DECENTRALIZOVANI POLITIČKI SISTEMI

Po svojoj prirodi ne postoji nijedna zemlja koja je u potpunosti homogena, bez manjih kulturnih i identitetskih različitosti. Neke države su, međutim, u višoj meri heterogene nego neke druge. U tim zemljama, koje teže ka uspostavljanju demokratskih principa, mora se naći efikasno rešenje za harmonizaciju društvenih razlika, tako što bi se uspostavio sistem koji je u dovoljnoj meri fleksibilan da može prepoznati i institucionalno priznati različitosti i specifičnosti pojedinih društvenih segmenata. Kako to Komšić naglašava, ključni zadatak u razvoju demokratskih sistema jeste uspostavljanje prave ravnoteže između nadležnosti centralne države i regionalne i lokalne autonomije.

On dalje navodi Kelzenovu kategorizaciju država koja podrazumeva dve ključne kategorije: centralizovano državno uređenje i decentralizovana država. Centralizovana država podrazumeva podjednako važenje centralnih normi na čitavoj njenoj teritoriji, dok u slučaju decentralizovane države, norme imaju različita teritorijalna područja važenja, pri čemu neke norme „pokrivaju” celu državnu teritoriju (centralne norme), a neke se odnose samo na određena područja (Komšić, 2007: 13).

Upravljanje različitosti (engl. managing diversity) je model koji pokazuje koje su mogućnosti za realizaciju takvih političkih sistema. Po Kitingu (Keating, 2007) postoje dva modela koja su u ovom slučaju dostupna. Prvi model je konsocijalizam, dok je drugi federalno ili preneto upravljanje.

Konsocijalizam je sistem koji detektuje razlike i omogućuje ravnomernu, proporcionalnu reprezentaciju nosiocima različitosti. To su najčešće etničke ili religijske grupe. Centralna vlast moć deli po unapred određenoj osnovi među grupama. Kiting navodi i dobre i loše strane ovog sistema. Kao pozitivne elemente pominje da su stranke one koje predstavljaju određene grupe odnosno njihove interese. Stranke su najčešće a priori predstavljene u parlamentu, a po unapred definisanim kvotama su grupe predstavljene i u institucijama uključujući vojsku i policiju, kao i kontrolne institucije (Keating, 2007: 6–7).

Međutim, negativni elementi takođe su izraženi kod konsocijalizma. Oni su pre svega loši pošto insistiraju na određenim grupnim identitetima i time

potiskuju građansku opciju, odnosno mogućnost da se ne opredeli ili da se individua definiše kao višeslojna ličnost, koja istovremeno može da pripada i jednoj i drugoj grupi. Takođe, ovaj model zamrzava konflikt umesto da on bude rešen, a da različitost bude pretvorena u prednost celog društva.

Drugi vid upravljanja različitostu je federalno ili preneto upravljanje. Kiting na ovaj model gleda kao na vertikalni prenos vlasti i moći. Ključnu ulogu u ovom modelu, koji čini osnovu federalizma i devolucije, igraju centralne vlasti i regioni, a ključne karakteristike modela su:

- Odvojeni izbori za predstavnike na regionalnom i na državnom ili centralnom nivou,
- Podela kompetencija među nivoima,
- Uspostavljeni mehanizmi za saradnju kada su u pitanju zajednički interesi.

Države vrlo često kombinuju pojedine elemente konsocijalizma i federalnog ili prenetog upravljanja.

Po Svendenu federalizam je, pre svega, ideološki ili normativni koncept. On reflektuje način života koji kombinuje samostalne i zajedničke uloge aktera društveno-političke sfere. Federalizam reflektuje „jedinstvo u različitosti”, te je atraktivan u velikom broju političkih sistema kao osnov za upravljanje, uključujući i Evropsku uniju kao političko biće. Teško je navesti i jednu demokratsku zemlju danas koja ne koristi neke elemente federalizma (Swenden, 2006: 6–7) S druge strane, kada se razmišlja o federalnoj državi, komparativisti uglavnom imaju na umu specifične institucionalne atribute.

Pre nego što nastavimo sa objašnjenjem ovih oblika decentralizacije osvrnućemo se ukratko na Svendenovu konstataciju da EU koristi federalizam kao princip upravljanja. Ovo nije u potpunosti tačno. Naime, Evropska unija koristi samo pojedine elemente federalizma (npr. postojanje zajedničkog budžeta, prioritet evropskog prava nad domicilnim, itd.), dok u drugim segmentima svog postojanja ipak je bliža sistemu uobičajene saradnje vlada (Schmuck, 2004: 150). Hiks smatra da o EU možemo govoriti kao o kombinaciji sistema federalizma i sistema međuvladine saradnje (Hiks, 2007: 56).

Govoreći o federalizmu i devoluciji Kiting koristi vrlo jasne odrednice za ove pojmove. Federalizam, po njemu je „konstytucionalna kategorija koja ukazuje na markiranu podelu nadležnosti između dva nivoa vlasti, u kojoj nijedna nije iznad druge” (Keating, 2007: 7).

Tupe „demarkacione linije” između centralne i regionalne vlasti karakteristične su za devoluciju koja je rasprostranjena u jednom segmentu evropskih država. Ova forma u suštini znači ograničenu moć regionalne vlasti, koja je pod nadzorom centralne vlasti. Istovremeno, njene nadležnosti su ograničene i radi se o poverenim poslovima koji, u principu, lako mogu da se povuku od strane centralne vlasti.

Ono što možemo zaključiti je da je federalizam prvenstveno normativni koncept, koji definiše upravljanje državom pomoću razgraničenih i povezanih nadležnosti. Pojednostavljeno, „politički sistemi u kojima građani pomoću zajedničke vlade imaju zajednički sistem, ali na nekim nivoima i u odnosu na pojedine nadležnosti imaju autonomiju, koje funkcionišu kao podsistemi” (Swenden, 2006:19) mogu se posmatrati kao federalni princip uređenja.

Kada govorimo o razlikama između federalizacije i konfederalizacije, moramo naglasiti da konfederacija insistira na jakom položaju povezanih entiteta. Kao jedna od najbitnijih razlika je to da entiteti zadržavaju karakteristike suverenih zemalja. Druga je, da konfederacija ne isključuje jednostrano istupanje jednog ili više entiteta iz zajednice. Treća razlika je da institucije ne utiču direktno već indirektno na živote građana. Poslednja bitna razlika je da je za donošenje konfederalnih propisa neophodan konsenzus svih entiteta (Keating, 2007: 7).

Jake forme regionalizma mogu rezultirati stvaranjem regionalnih država. Regionalne države imaju vrlo razvijene lokalne i regionalne vlasti sa direktno biranim savetima. Za razliku od regiona, u federacijama, regioni u regionalnim državama ostaju u podređenom položaju u odnosu na centralne vlasti.

Centralna vlast može da povećava, smanji, suspenduje ili povuče autonomiju regionalnih nivoa bez odobrenja regiona. Takođe, nadležnosti regiona nisu toliko široke kao što je to slučaj sa entitetima u federalnom uređenju. Regioni u regionalnim državama su u slabijoj poziciji nego što je to slučaj sa federalnim entitetima u odnosu na centralnu vlast. Ali su oni ipak u boljem položaju nego podnacionalni entiteti u unitarnim decentralizovanim zemljama. U praksi i u unitarnim državama i niži nivoi (lokalne samouprave) imaju direktno birane vlasti. Međutim, oni imaju manje nadležnosti u legislativi, i manju administrativnu i fiskalnu moć (Swenden, 2006: 14–17).

Devedesetih godina dvadesetog veka pojavljuje se novi koncept shvatanja upravljanja: to je model upravljanja na više nivoa (engl. Multilevel governance). Iako se ovaj model prvenstveno odnosi na upravljanje u okvirima Evropske unije, i zapravo inspirisan je političkim sistemom EU, on uključuje i promene u postojećim ustrojstvima članica ove političko-ekonomske zajednice. MLG može da nam pomogne da shvatimo kako Evropska unija funkcioniše. Svenden u tom smislu zaključuje da:

Ovaj pristup priznaje ključnu ulogu nacionalnih vlada u procesu evropskih integracija, ali takode naglašava da se vlast i kreiranje politika odvijaju na više nivoa – na subnacionalnom, na nacionalnom i na nadnacionalnom. Donošenje odluka i kreiranje zajedničke politike na nivou EU rezultira slabljenjem nacionalnih vlasti (Swenden, 2006: 19).

Ova vrsta upravljanja prvenstveno je nastala kao odgovor na dva tipa shvatanja funkcionisanja EU: prvi je da je Evropska unija zapravo intergovermentalna organizacija, a drugi smatra da je EU supranacionalna organizacija koja kreira politiku koja je iznad nacionalnih država.

Naglasak u MLG modelu je na tome da se politički procesi formiraju i deluju

na više nivoa vlasti. Naime, iako centralne vlasti država članica EU i dalje imaju ključnu poziciju, one više nemaju monopol nad procesima donošenja odluka. Ovaj proces je, prema ovom modelu, podeljen između evropskih institucija, nacionalnih država i regionalnih činilaca.

Sve u svemu, zagovarači ove teorije prihvataju bitnu ulogu centralnih vlasti u kreiranju evropskih politika, takođe naglašavaju da postoje jaki i manje jaki subnacionalni entiteti, kao i to da različite politike imaju različitu težinu u ovom procesu kreiranja politika, pa je tako različita i težina „pregovaračkih” partnera (Tron, n.d.).

Proces upravljanja na više nivoa podrazumeva tri osnovna nivoa vlasti. Prvi nadnacionalni u kome ključnu ulogu igraju institucije EU, drugi nivo je nacionalni nivo, u kome glavnu ulogu imaju centralne vlasti država članica. Treći nivo vlasti, uključuje regionalne vlasti i/ili lokalne samouprave u zavisnosti od teritorijalnog ustrojstva pojedinačne države članice. Jedan autor sve to sumira ovako:

Ovi nivoi su u stalnom međusobnom prožimanju – vertikalno (između različitih nivoa vlasti) i horizontalno (interakcija odgovarajućih aktera na istom nivou vlasti). Postojanje horizontalne i vertikalne dimenzije dodatno usložnjava proces upravljanja i sa produbljivanjem integracije u pojedinim politikama EU postepeno slabi dominantnu ulogu koju na svakom od nivoa imaju navedeni akteri (Pavlović, 2012: 9).

U nastavku, kratko ćemo predstaviti političke sisteme, čiji javni medijski sistemi su analizirani u ovom radu.

2.1. Belgija

Belgijske institucije i političku današnjost najviše određuju vrlo izražene razlike između većinske flamanske (holandska zajednica) i manjinske valonske (francuske) zajednice. Ova parlamentarna monarhija sastoji se od tri entiteta: Flandrija (u najvećem broju su građani holandskog kulturnog koda), Valonija (pretežno francuska zajednica, ali na istoku ovog regiona živi značajan broj građana nemačke nacionalnosti) i Brisel (podeljen).

Federalna struktura stvorila je kompleksan sistem upravljanja i nadležnosti, gde su u rukama državnog vrha samo najbitniji resori, dok su regionu visoko autonomni u svojim politikama, čija samostalnost često rezultira neslaganjem oko zajedničkih interesa zemlje.

Zbog visokog stepena podeljenosti regiona (koji čine manje provincije i opštine) administracija je razvijena u sva tri regiona i u velikoj meri funkcioniše bez uplitanja viših nivoa vlasti. Finansiranje je oblast koja je skoro u potpunosti samostalna. Belgija, slično Sjedinjenim američkim državama, liči na dualni federalizam, pošto su nadležnosti između centralne vlasti i regiona striktno podeljene (Klipp, 2009: 40–41).

Dakle, struktura ove zemlje kreira se na dva koloseka. Prvi je teritorijalna podela (Flandrija, Valonija, Brisel). Drugi je način rešavanja jezičko-identitetskog

pitanja (francuska, nemačka i holandska zajednica). Svenden u tom smislu kaže:

Demarkacija jezičkih zona utabala je put za prenošenje vlasti na regione i zajednice. [...] Belgijski federalizam je jedinstven pošto kombinuje striktno teritorijalnu komponentu sa neteritorijalnom formom federalizma. Teritorijalna komponenta odnosi se na devoluciju socioekonomskih nadležnosti na tri regiona. [...] Dok se neteritorijalna komponenta odnosi na kulturne i obrazovne nadležnosti za tri jezičke zajednice (Swenden, 2006: 41).

Četiri ustavne reforme u Belgiji, počevši od kasnih šezdesetih godina dvadesetog veka sve do 1993. godine, rezultirale su institucionalizacijom četiri jezička regiona (Valonija, Flandrija, dvojezični Brisel i nemačka zajednica) i tri kulturne zajednice (valonska, flandrijska i nemačka). Legislativa je podeljena na: 1. federalni; 2. regionalni nivo; 3. nivo zajednica; kao i na 4. lokalni i pokrajinski nivo. Na nacionalnom (federalnom) nivou je dominantna institucija parlament sa dva doma. Prvi je predstavnički dom sa 150 članova (biraju se po proporcionalnom sistemu). Drugi je Senat i on ima 71 člana, koji se biraju na izuzetno kompleksan način: 41 poslanik je iz redova flamanske, 29 poslanika je iz valonske i jedan član parlamenta nemačke zajednice. Ove proporcije, inače, reflektuju nacionalnu strukturu države. Federalne institucije pokrivaju unutrašnju politiku, kreiranje budžeta, odbranu, monetarnu politiku i deo spoljne politike i socijalnih pitanja.

Komplikovan sistem reprezentacije na nižim nivoima uključuje Flandrijski regionalni savet sa 124 člana, Valonski regionalni savet sa 75 predstavnika; Savet francuske zajednice (75 članova iz Valonije, 19 iz Brisela); Savet flamanske zajednice (koji je spojen sa Flamanskim regionalnim savetom); Savet nemačke zajednice sa 25 članova; Briselski regionalni savet sa 75 predstavnika i flamansko-francuska zajednička komisija za region Brisel.

Članovi svih saveta biraju se na pet godina. Regionalni saveti imaju primarnu odgovornost za vođenje politike iz oblasti ekonomije, spoljne trgovine, dok saveti zajednica i briselska komisija dele nadležnost nad bolnicama, obrazovanjem, lokalnim socijalnim servisima, kulturnim poslovima, uključujući i međunarodnu kulturnu saradnju. Medijska politika je u rukama kulturnih zajednica.

2.2. Italija

Ova južnoevropska zemlja članica je Evropske unije od 1952. godine. Ona je parlamentarna demokratija čiji je predstavnički dom podeljen na dva doma: donji dom je Zastupnički dom koji predstavlja građane i ima 630 poslanika i biraju se u izbornim jedinicama određenim proporcionalno broju stanovnika metodom količinka. Drugi, takozvani gornji dom ili Senat, broji 315 mesta. Senatori se biraju na regionalnoj osnovi. Svaki region bira sedam senatora, osim dva izuzetka, dok aktivni predsednik republike može imenovati pet senatora (Lovo, 1999: 43).

Italija ima 20 regiona, njih pet ima specijalni status, odnosno imaju veća ovlašćenja od drugih. Regioni u Italiji imaju relativno visoku autonomiju u odnosu na republičke vlasti i u političkom, finansijskom i u funkcionalnom smislu (Klipp,

2009: 62).

Specijalni regioni su nakon Drugog svetskog rata brzo prepoznati kao drugačiji geografski i kulturni identiteti. U grupu regiona sa specijalnim statusom spadaju: Sardinija, Sicilija, Furlanija-Đulijska Krajina, Trentino-Južni Tiro i Valle d'Aosta. Poslednja tri regiona imaju veći broj građana slovenačke, nemačke i francuske nacionalnosti.

Regionalne vlasti brinu o prostornom planiranju, o transportu, o turizmu, kao i o mreži zdravstvenih ustanova, imaju svoju policiju, odlučuju o poljoprivrednim pitanjima. Sva lokalna legislativa mora da bude odobrena od strane federalnih vlasti. Pitanje regulative medija je u rukama nacionalnih vlasti. Regionalni saveti se biraju na osnovu glasova građana regiona. Nakon izbora odbornici biraju Vladu i predsednika Vlade.

2.3. Španija

Španija je ustavna monarhija u kojoj je izvršna vlast u rukama Vlade. Parlament (Generalni kortes) se sastoji iz dva doma: Kongres poslanika i Senat. Kongres poslanika čini 350 članova izabranih putem opštih izbora na period od četiri godine. Senat, kao dom teritorijalnog predstavnštva, čini 259 senatora od kojih su 208 direktno izabrani na nivou provincija, dok je preostalih 51 postavljeno od strane regionalnog parlamenta takođe na period od četiri godine. Španiju danas čine 19 autonomnih zajednica, 50 provincija i više od 8 hiljada opština. „Ona je danas ono što nazivamo ‘državom autonomija’, formalno unitarna ali u suštini funkcionise kao federacija autonomnih zajednica gde svaka ima različite zakone i ovlašćenja” (Petrović, 2010: 506).

Iako je status ovih jedinica na početku bio nejednak, danas, u pravnom smislu, one su jednake, međutim, u korišćenju pojedinih prava ipak „možemo primetiti asimetriju, pošto su pojedine jedinice preuzele veća prava u samoupravljanju od drugih. Svaki prenos prava podleže kontroli Ustavnog suda” (Klipp, 2009: 82).

Špansku političku realnost danas čini šest nivoa upravljanja: evropski, državni, regionalni, pokrajinski, nadlokalni i lokalni. Ovu sliku čine kompleksnijom i zahtevi za dalje proširenje prava autonomnih jedinica, do nivoa federalnih ili kvazi-federalnih rešenja, kao i suprotna težnja centralne Vlade da drži izjednačena prava i mogućnosti svih jedinica.

Upravo ovaj odnos: težnja i kontra-težnja stavlja politički život ove zemlje u fokus ne samo Madrida već i Evrope. Katalonija kao autonomna zajednica sve je glasnija u svojim zahtevima da se ona odvoji od monarhije uz zahteve da se poseban identitet ove zajednice prihvati. Huberitas primećuje da „stav više uzastopnih katalonskih vlada, bez obzira na njihovu političku pripadnost, bio je da katalonski odnosi sa španskom državom moraju da se zasnivaju na jasnom prihvatanju katalonskog identiteta kao nacionalnog, i istorijskog prava Katalonije na samoupravu” (Huberitas, 2012, 436).

2.4. Srbija

Srbija je 2012. dobila status kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, a pregovore je započela 2015. godine. Prema važećem Ustavu koji je usvojen 2006. Srbija ima dve pokrajine – Autonomnu Pokrajinu Vojvodinu i Autonomnu Pokrajinu Kosovo i Metohiju. Nakon 1999, godine kada je kao rezultat ratnih dešavanja, shodno Rezoluciji 1244 Saveta bezbednosti, Kosovo stavljeno pod protektorat Ujedinjenih nacija, na ovoj teritoriji se razvio poseban administrativni sistem.

Srbija je Ustavom definisana kao republika, gde su nadležnosti između raznih grana vlasti razdvojene. Skupština Srbije je najviše, zakonodavno telo zemlje sa 250 poslanika (biraju se po proporcionalnom sistemu). Vlada je glavni činilac izvršne vlasti i kreira politike zemlje. U sferi izvršne vlasti je i predsednik Republike. On uglavnom ima simbolične funkcije i po Ustavu predstavlja jedinstvo zemlje.

Na najnižem nivou teritorijalne organizacije vlasti su opštine. Njih ima ukupno 150 u Srbiji (na ovaj broj se dodaje još 23 naselja sa statusom grada i Beograd kao glavni grad. Ovo znači da je ukupan broj jedinica 174, zajedno sa opštinama na teritoriji Kosova). Svaka opština ima svoje poverene nadležnosti koje su propisane zakonskim aktima. Gledajući strukturu, opštine imaju svoju Skupštinu (odbornici se biraju po proporcionalnom sistemu) i predsednika opštine (u gradovima gradonačelnika) koji vode Opštinsko veće ili Gradsko veće, kao izvršni organ koji upravlja politikom lokalne zajednice.

AP Vojvodina ima svoju Pokrajinsku vladu i Skupštinu. Skupština nema zakonodavnu vlast, već pomoću skupštinskih Odluka kreira politiku pokrajine u skladu sa Ustavom i zakonima države. Ima ukupno 120 poslanika. Oni se biraju po proporcionalnom izbornom sistemu. Javnu politiku vodi Pokrajinska vlada na čelu sa predsednikom Vlade i sa resornim sekretarima.

3. MEDIJI I DRUŠTVO

Mediji su ključni u stvaranju demokratskog društva. Pojedini autori (Gurevitch i Blumler) čak navode da su mediji aktivni činioci demokratije navodeći i definiciju demokratskih funkcija medija, na šta se i mi oslanjamo u ovom radu. A to su:

- Praćenje društvenih i političkih promena, razvoj, definisanje glavnih društvenih pitanja, kao i formiranje platforme za širok raspon različitih mišljenja i ideja;
- Kontrola vršilaca javnih funkcija;
- Pravovremeno i kvalitetno informisanje građana o političkim i društvenim temama;
- Odgovorno ponašanje prema spoljašnjim uticajima, kao i zaštita autonomije institucija. (Vezović, 2007: 162–168)

Da bi mediji uspeali da ispune navedene funkcije, neophodno je da državne institucije stvore demokratske okvire za njihovo delovanje. Iz ugla zapadne demokratije ulogu medija u demokratskim procesima možemo svesti na nekoliko aspekata:

- Različitost i „tržište ideja”,
- Informisanje i prosveteno građanstvo,
- Uloga psa čuvara nad javnim interesima i kontrola odgovornosti vlasti.

Sve ove uloge medija zapravo su svedene na princip koji kaže da je glavni zadatak medija da čuvaju interese pojedinaca vis-à-vis države (Voltmer, 2006: 3).

Postavljanje regulacije na demokratske principe koji, između ostalog, podrazumevaju autonomiju uređivačke politike i novinara i marginalizaciju političkih uticaja, je karakteristika demokratskih sistema čiji je cilj da se uticajem javnosti smanji mogućnost manipulacije građanima. Promenom sistema informisanja, kada se na tržištu pojavio komercijalni medij situacija se znatno izmenila.

Na primer u Ujedinjenom Kraljevstvu, BBC je osnovan u dvadesetim godinama XX veka (1927), i bio je jedini radiodifuzni servis, a političku nezavisnost je obezbedio tako što je izveštaje podnosio nezavisnom regulatornom telu. U pedesetim godinama XX veka britanski parlament odobrio je zakon koji je omogućio osnivanje prvih komercijalnih medija. Ovim potezom BBC je izgubio monopol nad informisanjem, edukacijom i zabavljanjem auditorijuma. Ipak, promene nisu uništile javni radio-difuzni sistem, koji je i dalje vodio računa o izbalansiranom izveštavanju i o ravnopravnom predstavljanju najvećih političkih grupacija. Međutim, postojanje javnih medijskih servisa i njihovu ulogu mnogi osporavaju u današnjem medijskom svetu.

3.1. Javni interes i javni medijski servis

Prema britanskom teoretičaru, Majku Fajntaku, važno je da budemo svesni da javni interes u medijima nije sinonim za javni radiodifuzni sistem. On međutim naglašava da javni interes ima najkonkretniju manifestaciju u zapadnoevropskim javnim radiodifuznim sistemima, od kojih je britanski BBC najbolji primer za to. Pozivajući se na izveštaj Komiteta za unutrašnje poslove (Home Affairs Committee) britanskog parlamenta, u svom dokumentu posvećenom razvoju i budućnosti emitovanja, ovaj autor javni interes definiše kroz pojam javnog servisa koji ima sledeće karakteristike:

- Univerzalnost;
- Sloboda od direktnog uticaja vladajućih struktura;
- Pruža program koji informiše, edukuje i zabavlja;
- Program pokriva širok spektar tema, istovremeno sadržaj je izbalansiran;

– Svoj program bazira na želji da zadovolji sve interese u društvu (Finetuck, Varney, 2006: 85).

Kada je BBC osnovan, on je tretiran kao jedini mogući emiter. Emitovanje je posmatrano kao društveni servis. Ovakav pristup prekinut je 1954. godine pokretanjem ITV-a (Independent Television), koji je komercijalna TV mreža. Princip koji je poznavao samo jedan javni servis je nestao, pa je pokrenuta debata o tome kakvu ulogu treba da ima BBC kao medijski servis. Pokrenuto je i pitanje svrsishodnosti ove radio-televizije, mnogi su se pitali zašto neko treba da plaća za neki servis čiji nije korisnik (ne gleda i ne sluša program). Oni koji su podržavali postojanje BBC-a nisu mogli da ga brane argumentima kao što je njegova uloga u zaštiti manjina, dece ili slično, pošto su ove zadatke morali da ispune i komercijalni emiteri. Kako je moguće da ipak postoji interes i koji su ti interesi koji su doveli do toga da BBC i danas ima status javnog servisa? Grehem Berton u svojoj knjizi navodi sledeće argumente:

- Društvena odgovornost,
- Regulisan sadržaj,
- Opšti servis,
- Auditorijum koji je prvenstveno definisan kao građanstvo, a ne kao potrošači (Burton, 2010: 77–80).

Moramo ukazati na to da Berton u ovoj kategorizaciji nije uzeo u obzir da komercijalni mediji u demokratskim društvima takođe imaju delom regulisan sadržaj, kao i da je društvena odgovornost takođe delom prisutna u programskim sadržajima ovih medija zahvaljujući medijskim zakonima.

Javni medijski servisi danas se uglavnom posmatraju kroz velike medijske korporacije, kao što je već spomenuti britanski BBC ili italijanski RAI. Ipak, bitno je naglasiti da ove uspešne medijske kuće imaju veliku prednost u odnosu na druge manje medijske kuće u službi građana, a to je da imaju dovoljno kapaciteta da inoviraju i da ponude uravnotežen program. Manje medijske kuće nisu uvek u takvoj mogućnosti. Ipak, imaju istu osnovu.

To je javna služba koja znači opšte nastojanje da se sačuva kompleksnost i raznovrsnost programa, kao i okretanje prema manjinskim programima, uz napore da se očuva zastupljenost različitih žanrova programske šeme. Oni se ne bave samo zabavom, već i proizvodnjom kvalitetnih emisija koje poboljšavaju kvalitet života ljudi, bez korišćenja običnih stereotipa (Kin, 1995: 90).

Na osnovu ovog pristupa u dostupnoj literaturi možemo prepoznati nekoliko definicija javnog medijskog servisa kao i dodatnih argumenata za njihovo postojanje.

Prema američkom teoretičaru medija Robertu Mekčesniju, javni medijski servis je sistem

koji je neprofitan i nekomercijalan, podržan javnim fondovima, u konačnici

odgovoran prema građanima na neki zakonski definiran način, te takav koji za cilj ima pružanje usluga cjelokupnom stanovništvu – takav koji ne primenjuje komercijalne principe kao primarni način definiranja svoga programa (Mc Chesney, 2007: 269).

Sličan pristup zastupa i britanski politikolog Kris Henreti. On kaže da su javni medijski servisi: 1) emiteri koji u svojoj ponudi imaju veliki broj medijskih sadržaja koji su društveno korisni, zatim, 2) koji se finansiraju većim delom pomoću države (direktno iz budžeta ili pomoću nekih posebnih nameta odnosno poreza), 3) njihov program je uglavnom namenjen stanovnicima one države koja ih finansira, i kao ključno, 4) ovaj autor prepoznaje ulogu države u imenovanju najviših organa upravljanja u ovim medijskim kućama (Hanretty, 2011: 4).

Rade Veljanovski daje nešto širu, ali nikako manje korisnu definiciju. On smatra da je javni servis medijski sistem koji je „osnovan od javnosti, kontrolisan od javnosti i finansiran od javnosti i da je zato optimalni oblik ostvarivanja komunikacionih potreba građana” (Veljanovski, 2005: 21).

O neophodnosti postojanja javnih servisa u demokratskim društvima govori i medijski teoretičar Rodni Benson. On smatra da su ovakvi sistemi posebno bitni jer je u trenutnom uređenju tržišta sve veći pritisak na medije da objavljuju sadržaje koji su atraktivniji u krugovima oglašivača. U takvom medijskom okruženju, naglašava autor, skoro da i nema mesta dubinskim analizama društvenih problema, kao što je siromaštvo ili problemi nižih društvenih klasa, ali su ovakvi sadržaji od krucijalne važnosti za funkcionisanje demokratskih društava (Benson, 2010: 197).

Paul Hotkins smatra da oni koji zagovaraju postojanje ovakvih medija zapravo insistiraju na tome da su radio i televizija ključni resursi koji moraju da budu iskorišćeni tako da donose korist celokupnom društvu. On takođe izdvaja mišljenje da vlade moraju da zaštite deo radiodifuznog sistema (u vidu javnog medijskog sistema) posmatrajući ga kao javno dobro, a kao razlog tome navodi da su njegov princip funkcionisanja i svrha postojanja dobrim delom ili u potpunosti u suprotnosti sa prioritetima profitno orijentisanih kompanija (Hodkins, 2011: 151).

Oni koji spore princip javnog radiodifuznog sistema uglavnom se pozivaju na dve ključne stvari. Prvo, da su ekonomski u povlašćenijem položaju u odnosu na druge medije na tržištu (Shughart, 2013), pošto imaju zakonom regulisan način finansiranja programa koji je uglavnom vezan za neku obavezu države ili građanstva prema ovakvim medijskim korporacijama. Drugo, da je misija javnih medijskih servisa projektovana za društveni koncept koji je već prevaziđen prvenstveno zbog brzog razvoja tehnologije i promena funkcionisanja društva (tržišna ekonomija) (Hujanen, Ferrell Lowe, 2003: 22).

Oni takođe navode da je danas javni RTV servis u krizi i zbog novog medijskog okruženja. Kao argumente navode sledeće:

- Sve više medija na tržištu rezultira sve većom borbom i za auditorijum i za finansijske resurse;
- Programski sadržaji se u velikoj meri baziraju na želji, a ne na potrebama auditorijuma, pa tako javni medijski sistemi koji su fokusirani na ispunjenje zahteva auditorijuma moraju da se menjanju, da bi privukli pažnju gledalaca i slušalaca;
- Vlade će sve teže kontrolisati medijsku audiovizuelnu kulturu pošto ona postaje multinacionalna, odnosno transnacionalna, koja je dostupna na velikom broju medijskih kanala;
- Sužava se auditorijum koji želi da prati faktografske ili/i edukativne programske sadržaje;
- Kreira se nova forma kulturne prakse koja je suštinski drugačija od tradicionalne, elitističke definicije kulture (Hrvatin, 2002: 74).

Ne sporeći neophodnost prilagođavanja novim trendovima u medijskoj sferi, pre svega tehnološkim, zastupamo stav da je postojanje javnih radiodifuznih ustanova neophodno, i to zbog postojanja alternative u odnosu na komercijalizovane medijske sadržaje koji danas dominiraju. Takođe, neophodno je imati na umu kohezionu ulogu ovih medija, odnosno mogućnost koju ovi mediji imaju da, ako za to postoji potreba, čak i na više jezika, stvore arenu za razmatranje ideja o razvoju društva kao i da kanališu, pomoću javnog diskursa, eventualne društvene tenzije.

3.2. Javni servisi i Evropska unija

Specifičan kontekst razvoja Evropske unije utiče i na javne servise u ovoj zajednici evropskih država. Kao što se to i očekivalo, liberalizacija kretanja kapitala, radne snage, usluga i dobara dovela je do promene i na medijskom tržištu. Činjenica da je evropska pravna tekovina (*Acquis communautaire*) iznad domicilnog prava, odnosno da ima prednost u odnosu na nacionalne propise, omogućila je izgradnju novog zajedničkog medijskog okvira koji omogućuje delimičnu sinhronizaciju medijskih propisa u svim članicama Evropske unije, jer je detaljna regulacija medija ipak ostala u rukama nacionalnih država. Da bismo stekli uvid u to kako deluju javni servisi u Španiji, Italiji, Belgiji, ali i u Srbiji, neophodno je prvo videti koji su okviri postavljeni od strane Evropske unije.

Donošenju prvih EU propisa koji su bili direktno u vezi sa medijskom sferom prethodili su neki bitni sudski slučajevi, kao što je „*Sacchi i Debauve*”, ali i nekoliko izveštaja Evropskog parlamenta. Direktive EU u vezi sa medijima (audiovizuelnim uslugama kako to često definišu u evropskim krugovima) imale su dugačak put od 1989. do 2010. Dinamičnost donošenja evropskih „pravila igre” povezana je sa činjenicom da se pokušava regulisati jedan od najpromenljivijih sektora (barem ako posmatramo tehnološki razvoj koji je usko povezan sa funkcionisanjem pa i sa mogućnostima medija) u Evropi. Ova politička i ekonomska zajednica je uspela da postavi osnovne okvire za funkcionisanje medija. Ovde ćemo navesti najbitnije:

- Zabrana ometanja dostupnosti audiovizuelnih sadržaja,
- Zaštita marginalizovanih grupa (maloletnici, osobe sa invaliditetom, itd.) i potrošača,
- Zabrana diskriminacije i novinarska odgovornost,
- Ograničenja u količini marketinga u programu,
- Obaveza podrške medijskom pluralizmu i kulturi različitosti uz pospešivanje evropskog stvaralaštva.

U nastavku rada predstavimo javne medijske sisteme analiziranih država. Javni medijski servisi su 2010. godine bili manje popularni u odnosu na komercijalne medije, pogotovo, ako podatke iz spomenute godine stavimo u korelaciju sa istim podacima iz 2009.

Prema istraživanju Evropske radiodifuzne unije (EBU) (Lewis, 2012: 110), prosečni udeo javnih medijskih servisa u ukupnom TV auditorijumu (poznatiji kao share) 2010. godine iznosio je 28,8%. Godinu dana ranije taj procenat je bio viši za 5 odsto. Istovremeno građani EU sve više gledaju televiziju, tako je na primer prosečan građanin u EU 2010. godine dnevno proveo 210 min. pred televizorom.

3.2.1. Javni medijski sistem u Belgiji

Podeljenost na kulturološkoj i etničkoj bazi višestruko se reflektuje na medijskoj sceni Belgije. Ova zemlja, sa vrlo razvijenim sistemom decentralizacije i supsidijarnosti obezbedila je potpuno razdvajanje javnog medijskog sistema koji je na početku bio jedinstven. Specifičnost ovog sistema leži u tome da svaka kulturna zajednica ima svoj RTV sistem koji ne pripada teritorijalnim jedinicama već kulturnim zajednicama. Dakle, RTV sistemi ne pripadaju flamanskoj, valonskoj niti briselskoj regiji, nego zajednicama. VRT (Vlaamse Radioen Televisieomroep) je radio-televizija flamanske zajednice; RTBF (Radio Télévision Belge de la Communauté Française) francuske zajednice i BRF (Belgischer Rundfunk und Fernsehen) nemačke zajednice.

Emitovanje RTV programa u vidu javnog medijskog sistema u Belgiji datira još iz 1930. godine kada je osnovan Državni institut za radiodifuziju. Pre osnivanja ove institucije, na tržištu bio je prisutan jedan privatni emiter, i to od 1923. godine, Radio Belgique.

Formiranjem Državnog instituta za radiodifuziju stvoreni su uslovi za javni medijski sistem Belgije. Institut je emitovao program na francuskom i holandskom. Finansiran je iz budžeta, od čega je 90 odsto sredstava dolazilo od prihoda od licenci izdatih privatnim radio stanicama. Oglašavanje je bilo zabranjeno. Tokom 1930-ih godina pluralizam je bio zagarantovan na više načina. Na primer deo programa ova medijska kuća je proizvodila u saradnji sa privatnim medijskim emiterima (Antoine, Saeys i dr, 2008: 47-48).

Nakon Drugog svetskog rata, počinje transformacija ove institucije. 1959. godine Državni institut za radiodifuziju prelazi iz ruke Ministarstva pošte, telegrafa i telefona u ruke Ministarstva kulture. Godinu dana kasnije, 1960. godine,

sistem se razdvaja na tri institucije: Belgische Radio en Televisie, Nederlandse Uitzendingen (BRT) za Flandriju i Radiodiffusion-Télévision Belge, Emissions françaises (RTB) za deo Belgije u kome se govori francuski. Stvorena je i treća institucija – Instituut voor de Gemeenschappelijke Diensten/Institut des Services Communs (Institut za zajedničke usluge) koja je bila zadužena za emitovanje programa na nemačkom jeziku.

Dalja reforma RTV sistema tekla je paralelno sa decentralizacijom i federalizacijom zemlje, pa je tako 1971. godine i zakonom utvrđeno da ovi medijski sistemi pripadaju setu prava iz oblasti kulture. Time su de facto prepušteni kulturnim zajednicama na upravljanje. U periodu od 1971. do 1976. godine Institut za zajedničke poslove postepeno se ukida, odnosno zajednički poslovi se dele između dva sistema. Transformacija u tri odvojena sistema RTV-a završena je 1977. godine. U narednim godinama svaka zajednica je uredila pitanje javnog medijskog sistema samostalno (Antoine, Saeys i dr, 2008: 48–51).

Flamanski RTV sistem danas ima dva televizijska programa. VRT 1 (Eén) koji emituje program opšteg karaktera, namenjen široj populaciji. Raniji drugi program, koji je bio poznat kao VRT 2 podeljen je na dva programa koji dele frekvenciju VRT 2. U pitanju je dečiji program Ketnet (emituje do 20 časova svakodnevno), i Canvas. Ovaj programski segment emituje dokumentarna ostvarenja, drame i obrazovni program. Radijski sistem ove zajednice bogatiji je od TV programa i sadrži pet stanica. Radio 1 i Radio 2 pretežno emituju informativni program i sadržaje sa naglaskom na kulturu i čiji su programi namenjeni opštoj populaciji. Dva muzička kanala MNM i Klara su formatirana tako da prvi emituje muziku i informacije koje su namenjene mlađoj populaciji dok Klara emituje ozbiljnu muziku.

Valonski RTV sistem u mnogome liči na medijski sistem flamanske zajednice, kojeg kreira tržišna utakmica privatnih emitera. Javni medijski sistem valonske zajednice, RTBF, ima pet nacionalnih radiostanica i jednu međunarodnu, a osim njegova dva televizijska kanala poseduje i jedan međunarodni satelitski kanal. Radiostanice RTBF-a se obraćaju raznim ciljnim grupama. La Première je talk radio koji emituje vesti i informativne sadržaje koji su namenjeni pre svega višim intelektualnim slojevima i starijim građanima te zajednice. VivaCité je popularna stanica koja se obraća celoj populaciji. Music3 je klasična muzička stanica. Classic21 emituje rok muziku i informativni program. Pure FM svoju ponudu prvenstveno bazira na programskim sadržajima koji su namenjeni mlađoj populaciji, pa je samim tim i muzička ponuda formatirana na osnovu zahteva ovog dela populacije. Od dva televizijska kanala RTBF-a, La Une ima formatiran program po ukusu najvećeg dela populacije. La Deux konstantno se menja: prenosi sportske događaje, ali emituje i dečji program i kulturne sadržaje. Od 2006. godine, RTBF započeo je saradnju sa kanalom Arte, za koji proizvodi dnevni kulturni magazin koji se emituje jedino u Belgiji.

Nemačka zajednica u Belgiji u odnosu na dve druge zajednice nema tako razvijen medijski sistem već se ona oslanja na kanale iz Nemačke. BRF je javni

RTV sistem nemačke zajednice. Sastoji se od tri radio-stanice. Program BRF1 uglavnom je fokusiran na pop i rok muziku, a BRF2 na muzičke hitove i popularnu muziku. BRF uređuje program treće radio-stanice zajedno sa Deutschlandfunk u Briselu i namenjen je građanima Brisela koji govore nemački jezik. BRF ima jedan televizijski kanal čiji se signal može primati jedino preko kablovske mreže u nemačkoj govornoj zajednici. Na njemu se emituju regionalne vesti i aktuelnosti, uključujući osim redovnih vesti i sportski program, vremensku prognozu i vesti iz kulture. Finansiranje ovih sistema je različito i u nadležnosti je kulturnih zajednica.

Prema Zakonu od 16. januara 1989. godine, RTV takse su postale takse na nivou zajednice. Taksa je naplaćivana na državnom nivou, s tim da je neto prihod u celokupnom iznosu prebacivan na račune zajednica. Nedavno su RTV takse ukinute u Briselu i u holandskoj govornoj zajednici, nakon što su spojene s ostalim porezima koje građani plaćaju, među njima i oni koji ne poseduju radio ili televizijski prijemnik. Stoga još samo u Valoniji vlasnici radio i TV-prijemnika plaćaju RTV taksu. U holandskoj govornoj zajednici, uz godišnju pomoć koju država daje u vidu bespovratnih sredstava, izvor sredstava je sponzorstvo na radiju i televiziji i komercijalno oglašavanje koje je dopušteno na javnom radiju, ali ne i na televiziji. Iako komercijalni prihod javne radio-televizije podleže određenim ograničenjima, na njega ipak otpada jedna trećina ukupnog budžeta kompanije (Antoine, Saeys i dr, 2008: 62). Javni medijski servis nemačke kulturne zajednice finansira se iz budžeta kulturnih zajednica i pomoću oglašavanja.

Podela između kulturnih zajednica, koja je posebno naglašena između Flandrije i Valonije, zapravo, vrlo jasno reflektuje odnose u organizaciji RTV sistema ovih zajednica. Podela na kulturnoj bazi dalje povećava jaz između francuske i holandske zajednice, dok pripadnici nemačke kulturne zajednice su na marginama ovog rasepa. Nijedna zajednica nije informisana o tome šta se dešava u drugoj zajednici, nema međusobne saradnje i nema promovisanja zajedničkih vrednosti, niti jačanje kohezije državne zajednice kao jedne celine (Antoine, Saeys i dr, 2008: 74–75).

Nepostojanje javnog servisa koji pokriva čitavu zemlju i koji bi ponudio platformu za dijalog ovih zajednica u medijskom prostoru svakako ne spada u model koji se može nazvati dobrom praksom, posebno što autonomni RTV sistemi sami ne nude programske sadržaje koji bi nadoknadili vakuum u medijskoj sferi.

3.2.2. Italija i njen javni medijski sistem

Prvi radijski program u Italiji uveden je 1927. godine, a pokretač državnog medija bila je Uprava za radiodifuziju (Ente Italiano per le Audizioni Radiofoniche – EIAR). Do 1929. emituje se isključivo radijski program, dok od 1929. do 1939. godine ova institucija uvodi eksperimentalni TV program. Međutim, Drugi svetski rat, kao i u većem delu Evrope, uništio je pokušaje da se uspostavi sistem javne radiodifuzije.

EIAR tokom rata postaje sredstvo za indoktrinaciju i fašistička vlast ga

koristi da bi širila propagandu. U delimično oslobođenoj Italiji, sliku o neslavnoj ulozi ovog medija u ratu nove vlasti pokušavaju promeniti pomoću promene imena medijske kuće u oktobru 1944. godine. EIAR tada menja ime u Radio Audizioni Italia – RAI.

Godine 1952. država potpisuje ugovor sa RAI o pokretanju prve televizije u toj zemlji u sistemu javnog medijskog servisa. Dve godine nakon potpisivanja ugovora, 3. januara 1954. godine, pokrenut je eksperimentalni TV program (Hibberd, 2008: 66–70).

Danas je RAI (pod delimično izmenjenim imenom Radiotelevisione Italiana) jedan od najvećih javnih medijskih servisa u Evropi. RAI je pod kontrolom (i delimično je finansiran) Ministarstva ekonomije i finansija. Italijanski medijski servis ima veliki broj medijskih kanala i raznih multimedijских platformi u svom sastavu. Program sa opštim karakterom emituje se na tri nacionalna TV kanala (RAI 1, RAI2 i RAI3). Četvrti kanal, RAI4, uglavnom je okrenut mlađoj populaciji i nudi zabavni program. RAI5 je kanal koji emituje kulturne i dokumentarne sadržaje, a RAI Gulp, je omladinski kanal. Ova medijska korporacija ima i svoj kanal koji isključivo emituje filmove. To je RAI Movie, dok auditorijumu koji je okrenut više ka informativnim sadržajima dostupan je RAI News, sa celodnevnim informativnim programom.

RAI Premium emituje sadržaj iz sopstvene produkcije ove medijske kuće. RAI Scuola, bavi se edukacijom, dok RAI Storia nudi produkcije za one koje privlači istorija. Italijanski javni medijski servis u vlasništvu ima i dva sportska kanala (RAI Sport 1 i RAI Sport 2), a od 2006. godine pokrenut je još jedan kanal za decu (RAI Yoyo). Napretkom tehnologije, uvodi se i RAI HD koji emituje program u visokoj rezoluciji. Tu je i RAI Parlamento i Euronews kao posebni kanali u sistemu RAI. Svi navedeni kanali su dostupni i putem satelita. Osim navedenih kanala RAI poseduje nekoliko specijalizovanih TV kanala.

Prema podacima iz 2012. godine (RAI, 2012) RAI ima sedam zemaljskih stanica (i nekoliko veb-radija) u svojoj ponudi. RAI radio 1 u fokusu ima vesti i analize, dok je RAI radio 2 i RAI radio 3 okrenuti više ka kulturi (mejnstrim i alternativna). RAI radio 4 je prvenstveno muzički kanal, dok je RAI radio 5 okrenut ka klasičnoj i religioznoj muzici. Osim ovih kanala postoji i RAI isoradio, koji emituje servisne informacije i RAIGrParlamento koji se bavi izveštavanjem o radu parlamenta Italije. Osim navedenih radijskih i TV kanala, RAI ima nekoliko kanala koji se emituju putem satelita i koji su uglavnom namenjeni dijaspori ili javnosti van Italije.

Interesantno je da tri zemaljska kanala (RAI1, RAI2 i RAI3) imaju posebno definisanu ulogu koju kreiraju javni medijski sistem i Ministarstvo za komunikaciju. Tako su na primer ove institucije ustanovile princip da najmanje sedamdeset odsto emitovanog sadržaja na spomenutim kanalima moraju da budu iz oblasti informisanja, sa posebnim naglaskom na tekuće društvene teme, unutrašnju politiku, politiku rada i socijalnih pitanja, kao i iz oblasti kulture, edukacije, turizma, zaštite životne sredine, zabave, sporta. Slična pravila su

definisana i za tri radijska kanala (Mazzoleni, Vigevani & Splendore, 2011: 30).

Finansiranje RAI, kao jednog od najvećih javnih medijskih sistema u Evropi, bazirano je na mešovitom modelu, gde najveći udeo ima pretplata, zatim reklama i na trećem mestu su druge komercijalne aktivnosti.

U sistemu RAI posebnu ulogu imaju programi koji su namenjeni manjinskim kulturnim zajednicama. Iz ovog aspekta interesantno je napomenuti da RAI, u skladu sa zakonskim propisima, ima obavezu da osim na italijanskom emituje program i na nemačkom, slovenačkom, ladinskom i francuskom jeziku. Ova obaveza proizilazi iz činjenice da se italijanski regioni sa specijalnim statusom uglavnom temelje na kulturološkoj različitosti. Iz ovog aspekta, posebno su bitne regije kao što su Furlanija-Đulijska Krajina, Trentino-Južni Tirol i Valle d'Aosta. Prva spomenuta regija sa specijalnim statusom ima svoj javni medijski servis koji deluje u sistemu RAI, to je RAI Friuli Venezia Giulia. On emituje program na italijanskom i na slovenačkom. Osim regionalne frekvencije on je putem nacionalnih kanala, po sistemu „prozora”³, dostupan i auditorijumu širom zemlje.

Specijalni autonomni region Valle d'Aosta (Dolina Aoste) nema svoj poseban RTV servis, ali pomoću nacionalog kanala program koji je namenjen ovoj regiji delom emituje i na francuskom jeziku. Naime, u ovom regionu u službenoj upotrebi su i italijanski i francuski jezik.

U odnosu na gore spomenute dve druge regije sa specijalnim statusom, Regija Trentino-Južni Tirol ima najrazvijeniji regionalni medijski sistem sa tri jedinice: RAI Alto Adige, koji emituje na italijanskom; RAI Südtirol, koji je namenjen nemačkoj zajednici i RAI Ladinia za zajednicu koja se služi ladinskim jezikom. Oni dnevno pripremaju više od deset sati programa.

3.2.3. Španski model javnog medijskog servisa

Kao što smo to u prethodnim poglavljima već naveli, Španija ima specifično državno uređenje koje određuje i prirodu medijskog sistema. Prva nacionalna radio stanica (Radio Nacional de España, RNE) počinje sa emitovanjem 1937. godine, za vreme španskog građanskog rata. Prva televizija u državnom vlasništvu (Televisión Española, TVE) počela je sa emitovanjem 1956. do 1975. godine, televizija je imala dva kanala, a radio ukupno četiri. Nakon Frankove ere pojavljuju se nove radio i TV stanice koje su vezane za autonomna područja.

Danas Radio-televizija Španije – RTVE (na španskom Corporación de Radio y Televisión Española) ima ukupno šest TV kanala: La 1 (koji emituje i u analognom i u HD formatu) sa mešovitim programskim sadržajem, La 2 sa pretežno emisijama o kulturi, dečiji kanal Cla, sportski kanal Tdp (emituje i u HD formatu), kanal 24h koji emituje informativni program i TVE International koji je namenjen dijaspori odnosno svetu. Radijska mreža ove korporacije ima takođe šest kanala, i to: RNE sa mešovitim programskim sadržajima, Radio Clásica RNE je stanica koja emituje uglavnom klasičnu muziku; Radio 3 RNE je namenjen prvenstveno mladima i emituje alternativne sadržaje uglavnom iz sfere kulture; Ràdio 4 RNE je program

³ Sistem prozora označava model po kom regionalni emiter deo svog programa plasira na nekom od nacionalnih kanala.

koji je namenjen slušaocima u Kataloniji; Radio 5 RN je stanica sa pretežno informativnim programom, dok je Radio Exterior RNE međunarodni kanal koji emituje program na sedam jezika.

Izmenama zakonskih okvira regulisano je da se od 2010. Radio-televizija Španije skoro u celosti finansira iz javnih prihoda. Prema ovom, važećem modelu, ova medijska kuća nema pravo da emituje reklame. Neophodna sredstva dobija od države (45 odsto potrebnih sredstava), od komercijalnih televizija (10 odsto), od telekomunikacijskih operatera (24 odsto), od korišćenja radio-frekvencija (20 posto) a od komercijalnih aktivnosti (objavljivanja i prodaja raznih medijskih sadržaja u produkciji RTVE) 1 odsto (Medina, Ojer, 2010: 329–359).

Proširivanjem ustavnih nadležnosti autonomnih zajednica (1978. god.) pojavljuju se i novi mediji koji su osnovani na nižim nivoima vlasti. U razvoju javnih medijskih servisa na nivoima autonomnih zajednica možemo izdvojiti nekoliko faza. Prva faza se vezuje za prvu polovinu osamdesetih godina dvadesetog veka, kada Baskija (1982), Katalonija (1983) i Galicija (1985) osnivaju svoje medijske korporacije. Interesantno je da su u tom periodu u svim ovim oblastima, na vlasti bile opozicione snage u odnosu na nacionalni nivo. Smatralo se da je njihov glavni zadatak očuvanje i razvoj jezika i kulture nakon diktatorskog režima. Druga etapa odvijala se od 1986. do 1989. godine, kada Katalonija i Baskija pokreću nove kanale u okviru javnih servisa, kao i pokretanje prvih kanala u Andaluziji, Madridu i Valensiji.

Krajem 90-ih godina dvadesetog veka počinje treća faza uvođenjem satelitskih programa u produkciji medijskih kuća autonomnih zajednica. U ovom periodu i druge autonomne zajednice osnivaju svoje medije. Četvrta faza je osnivanje novih javnih medija u nekim autonomnim zajednicama (uglavnom 2005. godine) sa privatnim menadžmentom (Alonso, Bonet, Guimerà, Díez, Alborch, 2010: 306–307).

Generalno govoreći, svi ovi mediji u svojim programskim šemama i načinom finansiranja prate model nacionalnog medijskog sistema RTVE. Karakteristično je za ove medije da se veliki procenat sadržaja proizvodi u privatnim medijskim kompanijama, a javni servisi na tenderima kupuju te programske sadržaje.

Početak 2010. godine, u Španiji je postojalo 13 javnih medijskih kuća čiji su osnivači autonomne zajednice. Sve imaju najmanje jedan TV i jedan radijski kanal. Četiri autonomne zajednice nemaju svoje medijske kuće, ali njima su dostupni razni programi pomoću satelita ili kablovske televizije. Karakteristično je da najjače autonomne zajednice (u ekonomskom i institucionalno-političkom smislu) imaju najrazvijenije javne medije. Katalonija ima 6 TV i 4 radio kanala; Baskija finansira 5 TV i 5 radio programa; Galicija 4 TV i 2 radijska kanala, dok Andaluzija 3 TV i 3 radio stanice.

Moramo dodati i to, da uprkos decentralizovanom državnom i medijskom sistemu, glavni agens na medijskom tržištu je ipak država. Putem zakonskih regulativa i drugih propisa ona još uvek određuje strukturu i programski sadržaj medija. Samokontrolna tela (uspostavljena od strane medijskih kuća) i

profesionalna udruženja i dalje su manje uticajni u Španiji. Balans između državnih propisa i samokontrole drži sud (kako domicilni tako i evropski) (Sierra, Mantini, 2011: 18).

3.2.4. Srbija i njen javni medijski sistem

Istorijat elektronske medijske scene u Srbiji, tada u Kraljevini Srba Hrvata i Slovenaca, datira još iz 1924. godine, kada je prvi put eksperimentalno pušten radijski signal. Prošlo je više od pet godina do redovnog emitovanja radijske emisije. Radio Beograd je 1929. započeo sa emitovanjem programa.

Radio u Kraljevini Jugoslaviji tokom 30-ih godina dvadesetog veka bio je pod direktnom kontrolom tadašnjih vlasti. Pokretanje drugog programa Radija Beograd na kratkim talasima (početkom marta 1936. godine) bilo je u skladu sa željama vlasti da pojačaju propagandu prema inostranstvu i to tako što su programi emitovani na više jezika. Najveći deo programa bio je posvećen vestima iz Jugoslavije, kao i kulturi ali ekonomskim temama. Koliko je rukovodstvu zemlje bilo bitno da te informacije dođu do drugih zemalja pokazuje i podatak da je, nakon samo dve nedelje od pokretanja emitovanja, jačina predajnika povećana sa 0,25kW na 1kW (Simić, 2013: 163).

1958. godine i drugi program je počeo sa emitovanjem, najpre kao eksperimentalni program i radio je samo nedeljom, da bi od 1963. godine počelo svakodnevno emitovanje. Šest godina kasnije, nastao je i treći program Radio Beograda, po ugledu na slične programe koji su osnovani u evropskim zemljama posle Drugog svetskog rata i koji su bili okrenuti prvenstveno kulturi. Iste godine počeo je da radi i Beograd 202 (RTS, 2013). Krajem šezdesetih godina prošlog veka, počinje i eksperimentalno emitovanje TV programa koje je trajalo do 1966. godine. Drugi program TV Beograd počinje da se emituje 1972. godine i to u boji. Nekoliko godina kasnije 1989. godine pokreće se i treći kanal. Zajedničkim kapacitetima i radio i televizija učestvuju u stvaranju programa koji je ostvaren u okviru Jugoslovenske radio-televizijske mreže (JRT) sve do početka devedesetih (RTS, 2013).

Radio televizija Novi Sad počinje sa emitovanjem prvo kao Radio Novi Sad 1949. godine. Zatim se od 1975. godine radio talasima pridružuje i slika: TV Novi Sad počinje sa radom. Ova medijska kuća je do početka devedesetih godina dvadesetog veka bila samostalna (u okviru JRT), da bi kasnije postala deo centralizovanog sistema pod imenom Radio televizija Srbije. Centralizovan sistem ukinut je nakon 2000. godine. Novi zakonski propisi ustanovili su dva sistema: Radio-televiziju Srbije i Radio-televiziju Vojvodine. Srbija zapravo tek od 2002. godine (donošenjem sistemskih zakona) dobija svoje javne servise.

Radio-televizija Srbije danas emituje program na četiri kanala. RTS 1 se pretežno obraća širem auditorijumu sa akcentom na informativni sadržaj. RTS 2 je okrenut ka dečijim programima, kulturi i obrazovanju, dok je RTS Satelit namenjen dijaspori. Poseban kanal, RTS Digital emituje isključivo programske sadržaje iz oblasti kulture. Radijski program emituje se na četiri kanala: Radio

Beograd 1 (informativni sadržaji), Radio Beograd 2 (prvenstveno kultura i edukacija kao i teme iz oblasti društva), Beograd 202 (zabavni program), Radio Beograd 3 (kultura).

Radio-televizija Vojvodine danas proizvodi i emituje radijski i televizijski program na 10 jezika, 24 časa dnevno. Emisije su na srpskom, mađarskom, slovačkom, rumunskom, zatim rusinskom, ukrajinskom, hrvatskom, bunjevačkom, romskom i makedonskom jeziku. Ova medijska kuća ima dva TV kanala. RTV1 – pretežno na srpskom jeziku emituje medijske sadržaje od opšteg interesa, dok je RTV2 prvenstveno namenjen manjinskim programima. RTV ima i tri radijska kanala: RNS 1 emituje na srpskom jeziku program od opšteg interesa. RNS2 ima sličan koncept kao RNS1, ali on emituje dvadesetčetvoročasovni program na mađarskom jeziku, dok treći kanal, RNS3 emituje program na drugim jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini.

Prema važećim propisima, finansiranje javnih radiodifuznih ustanova vezano je za RTV pretplatu odnosno oglašavanje i prodaju sopstvenih proizvoda. U Srbiji osim pretplate, ovi mediji dobijaju i finansijsku pomoć od države.

4. JAVNI SERVISI – KOMPARATIVNA REŠENJA

Podatke koji su činili osnovu komparacije sistema predstavice u tabeli radi boljeg pregleda osnovnih sličnosti ali i razlika ovih sistema (Tabela br.1.). Upoređivali smo nekoliko varijabli:

- Struktura (organizovanje sistema, samostalnost delova javnog medijskog servisa),
- Programska ponuda (specifičnosti programske strukture),
- Finansiranje (način ostvarivanja prihoda),
- Državno uređenje.

Dakle, podaci iz tabele br. 1 nam pokazuju da je evropski pravni sistem dovoljno fleksibilan da domicilno zakonodavstvo može ga prilagoditi svom medijskom sistemu u javnoj svojini. Ono što je očigledno, kada je reč o finansiranju ovih medija, jeste kombinacija dva izvora (državni budžet i komercijalni prihodi, odnosno pretplata i komercijalni prihodi). Vidimo da je Belgija najdalje otišla u liberalizaciji načina finansiranja. Svaka zajednica sama određuje način kako će obezbediti novac svojim javnim servisima, što je svakako dobar primer fleksibilnosti propisa gde se u zavisnosti od karakteristika i navike zajednica kreiraju pravila.

Tabela br. 1 Prikaz najznačajnijih podataka iz analize

segment analize	Belgija	Italija	Španija	Srbija
struktura	Javni servisi samo u okvirima kulturnih zajednica, ne postoji na nivou čitave države – samostalni pravni subjekti.	Jedan javni servis sa lokalnim ograncima i specijalizovanim medijskim sadržajima po regionima.	Javni servisi na nivou čitave zemlje, na nivou autonomnih regiona i na nivou lokalnih zajednica – svi su samostalni pravni subjekti.	Javni servis i na nivou države i na nivou pokrajine – samostalni pravni subjekti.
programska ponuda	Javni servisi imaju nekoliko programa, ali ne postoji nijedan koji pokriva dešavanja na nivou čitave zemlje, kao ni onaj koji se bavi zajedničkim problemima zajednica.	Javna medijska kuća ima više od dvadeset kanala na kojima emituje program namenjen široj publici.	Sve javne medijske kuće emituju na najmanje dva kanala, a njihov programski sadržaj je fokusiran na potrebe auditorijuma, pa tako regionalni mediji se uglavnom bave regionalnim pitanjima.	Javni servis na državnom nivou ima nekoliko kanala koji se uglavnom fokusiraju na generalne teme, osim formatiranih kanala (kultura). Pokrajinski javni servis fokusira se na događaje i teme od regionalnog značaja.
finansiranje	Flandrija: pomoću TV pretplate i oglašavanja. Valonija: pomoću dotacije kulturne zajednice (dobija se kroz porez) i oglašavanja. Nemačka zajednica: budžet kulturne zajednice i oglašavanje.	Prihodi ovog sistema su: pretplata, zatim reklama i druge komercijalne aktivnosti.	Svi mediji u javnom vlasništvu finansiraju se iz budžeta odnosno pomoću komercijalnih aktivnosti, ali bez oglašavanja.	Obe medijske kuće se finansiraju na isti način: budžetska dotacija, oglašavanje i komercijalne aktivnosti, uz napomenu da od 2016. godine prelaze na finansiranje putem RTV takse.

državni sistem	Parlamentarna monarhija – federalno uređenje sa regijama, kulturnim zajednicama i lokalnim entitetima.	Parlamentarna demokratija sa autonomnim regionima od kojih pet ima specijalan status.	Parlamentarna monarhija – regionalna država sa autonomnim zajednicama i lokalnim entitetima.	Parlamentarna demokratija – sa dve pokrajine (Vojvodina i Kosovo i Metohija).

Kada govorimo o organizacionim specifičnostima i o programskoj ponudi medija, države uglavnom vode računa o specifičnim potrebama pojedinih delova teritorije odnosno društva, pa se tako osnivaju regionalni mediji ili regionalni centri u tim specifičnim regionima. Ono što je pozitivno kada je reč o španskom sistemu, to je fleksibilnost državne politike koja omogućava osnivanje velikog broja medija. Iako su javni servisi, oni emituju program samo na jeziku sredine, istovremeno postoji državni javni servis koji pokriva čitavu zemlju sa programom i informacijama na španskom jeziku. Nedostatak ovog sistema je u tome što je preglomazan.

U Belgiji je drugačija situacija, jer u njoj nema ovakvih integrativnih medija, već postoje samo i isključivo regionalni servisi. Problem ovakvog rešenja leži u tome da mediji gube funkciju kohezije, ne daju mogućnost da se o zajedničkim problemima govori na nivou cele zemlje. Ovo nikako ne može da spada u dobru medijsku praksu. Veliki sistemi, kao što je italijanski javni servis, imaju drugi problem, a to je da se finansijske poteškoće jednako odražavaju na svaki kanal ove medijske kuće pošto im je budžet zajednički, odnosno prihodi se dele na nivou cele kuće.

Kada je reč o Srbiji, neophodno je razjasniti kako će se model finansiranja primenjivati i omogućiti da se javni medijski servisi finansiraju u formi koja je prihvatljivija za društvo (porez, izdvojena RTV pretplata) ali svakako ne preko budžeta koji se manje favorizuje i u evropskim krugovima. U traganju za najfunkcionalnijim rešenjima mogu biti vrlo korisna iskustva i specifične odlike pomenutih medijskih sistema. Videli smo na primeru Belgije da je moguće organizovati finansiranje po različitim modelima u okviru jedne države. Isto tako Srbija mora da vodi računa o tome da ne napravi sličnu grešku kao Španija, a to je osnivanje prevelikog broja kanala odnosno samostalnih medijskih javnih servisa koji su veliki teret za državu, posebno u neizvesnoj finansijskoj, ekonomskoj situaciji u kojoj se Srbija nalazi.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Razvoj i specifičnosti medijskih sistema u javnom vlasništvu uvek su bili tema društvenih debata, počevši od njihovog osnivanja kada su bili jedini mediji na tržištu, a kasnije i zbog povlašćenog položaja ovih medija i jasno definisanih

programskih ciljeva. Danas, kada u Evropi liberalni tržišni principi formiraju promene, javni servisi imaju zadatak da snažnije odgovore na izazove 21. veka. Politički procesi, višeslojno zakonodavstvo i „lokalne” karakteristike pojedinih regiona ispoljavaju dodatne pritiske na javni medijski sektor da se on menja. Ipak, javni servisi i dalje imaju bitnu ulogu u demokratskim društvima Evrope, iako komercijalni sektor to pokušava da ospori. Javni servisi trenutno nude alternativu i stabilnost na medijskom tržištu koje se vrtoglavo menja i pokušava da ispuni sve zahteve potrošačkog društva. Kao rezultat tih brzih promena auditorijum gubi svojstvo građana i dobija ulogu konzumenta. Javni servisi, koji su zahvaljujući pravnim okvirima zaštićeni od pritiska tržišta, imaju ulogu da tu transformaciju auditorijuma uspore i da podrže građansku participaciju u donošenju društvenih odluka.

Građanska participacija i veća samostalnost u odlučivanju od strane pojedinih geografski, kulturološki i istorijski specifičnih delova društva, međutim, nemogući su ako medijski sistem ne prepozna svoju ulogu – da ponudi arenu za očuvanje i razvoj identiteta, za razmenu mišljenja, i ako taj proces ne kanališe u skladu sa demokratskim i profesionalnim standardima.

Kao rezultat razvoja javnih medijskih sistema u Evropi, postoje dva modela regionalnih i lokalnih javnih servisa: prvi model podrazumeva njihovo postojanje u okviru jedinstvenog javnog servisa kao što je BBC ili RAI, a drugi model podrazumeva postojanje separatih regionalnih i lokalnih javnih servisa. Postojanje regionalnih i lokalnih javnih servisa u okviru jedinstvenog javnog servisa, dominantniji je model u Evropi.

Na primerima Belgije, Italije i Španije možemo videti različite modele za upravljanje različitostima. Kao zajedničku karakteristiku možemo odrediti želju centralnih vlasti da se prema zahtevima pojedinih delova države ili kulturnih zajednica odnose na načine da smanje tenziju (Belgija i Španija), ili, da spreče eventualne protivustavne promene (Italija, Španija). Možemo slobodno reći da su analizirane države do sad uspešno odgovorile na zahteve društva. Međutim, isto tako moramo naglasiti i to da su i u Španiji kao i u Belgiji još prisutne želje, u pojedinim delovima društava, za dalje širenje nadležnosti. Postoje čak i zahtevi za secesiju (u Belgiji Flandrija, dok u Španiji, Katalonija ima posebno izraženu volju za samostalnost).

Evropska unija kao politički sistem, zajednica dvadeset i osam država ima vrlo razrađenu medijsku regulativu i relativno dug istorijat uređivanja medijskog tržišta, kao rezultat sve većeg stepena integracije zemalja. EU na dva koloseka reguliše medijsku sferu. Sa jedne strane, fokusirajući se na javni interes i na razvoj demokratije (regulisanje reklamiranja štetnih proizvoda, zaštita maloletnika i drugih manjinskih grupa, unapređenje dijaloga među raznim kulturama, itd), a sa druge strane, bavi se medijima kao davaocima usluga u otvorenoj tržišnoj atmosferi i to sa postavljanjem principa reklamiranja, finansiranja medija kao i tehničkih standarda.

Analizirajući medijske okvire Evropske unije, možemo reći da uprkos

smanjenju nadležnosti domicilnih zakonodavstava u ovoj oblasti, države još uvek imaju primat u regulisanju rada medija. Evropska unija, osim razvoja demokratskih vrednosti u medijskoj sferi, bavi se i pozicioniranjem medija kao industrijske grane koja je profitno orijentisana. Čitajući javne dokumente EU vidimo da je ideja Evrope o razumevanju drugih i drugačijih u medijskoj sferi samo delom podržana i to uglavnom kao drugorazredni cilj ovih institucija što svakako javne medijske servise stavlja u nezavidan položaj, jer je njihovo postojanje bazirano upravo na razvoju demokratskih mehanizama u društvu.

Norbert Šinković

PUBLIC MEDIA SERVICES IN HIGHLY DECENTRALIZED COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

The link between the media systems and political structure of the states is the inevitable starting point of this work. Changes on one side and socio-political "balance" definitely affect the other side. The aim is to show the connection between the state and media system with emphasis on the analysis of the public broadcasting service positions, their structure, social role and influence in highly decentralized countries of the European Union. One of the major aspiration of the analysis is to give a comparative view on the problem of democratization and freedom of the media in the case of public service. Comparative analysis of state regulation and public media systems in Belgium, Spain, Italy and Serbia at the end showed that the initial hypothesis was correct: the structure of public service media "follows" the structure of the state.

Key words: media, European Union, public media services, comparative analysis

LITERATURA

- Alonso, I. F., Bonet, M., Guimerà, À. J., Díez M., Alborch, F. (2010). Spanish Public Broadcasting. Defining traits and future challenges following analogue television switch-off. *Observatorio (OBS) Journal*, 4. 306–307.
- Antoine, F., Saeys, F. i dr. (2008). Belgija. U: Bašić-Hrvatini, S., Thompson, M., Tarik Jusić, T. (ured.). *Razjedinjeni propadaju: Javni radio-televizijski servisi u multietničkim državama* (n.a.). Sarajevo: Medija centar.
- Benson, R. (2010). Futures of the News: International Considerations and Further Reflections. U: Natalie Fenton (ured.) *New Media, Old News – Journalism & Democracy in the Digital Age* (n.a.). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.
- Burton, G. (2010). *Media & Society – critical perspectives*. McGraw-Hill Open University Press.
- Finetuck, M., Varney, M. (2006). *Media Regulation, Public Interest and the Law*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Hanretty, Ch. (2011). *Public Broadcasting and Political Interference*. London, New York: Routledge research in political communication.

- Hibberd, M. (2008). *The Media in Italy, Press, Cinema and Broadcasting from Unification to Digital*. Berkshire: Open University Press.
- Hiks, S. (2007). *Politički sistem Evropske unije*. Beograd: Službeni glasnik.
- Hodkins, P. (2011). *Media Culture and Society – an introduction*. Los Angeles, New York: Sage.
- Hrvatinić B., S. (2002). *Serving the State or the Public*. Ljubljana: Mirovni Inštitut.
- Huberitas, K. F. (2012). Autonomija Katalonije (ili beskrajna potraga za zadovoljavajućim uklapanjem u pluralnu Španiju). U: Damjanović, M. *Nove regionalne politike i evropska iskustva (n.a.)*. Beograd: Megatrend univerzitet.
- Hujanen, T., Ferrell Lowe, G. (2003). Broadcasting and Convergence – Rearticulating the Future Past. U: Hujanen, T., Ferrell Lowe, G. (ed.). *Broadcasting & Convergence: New Articulations of the Public Service Remit (n.a.)*. Geteburg: NORDICOM.
- Keating, M. (2007). *Federalism and Balances of Power in EU States*. Francuska: OECD.
- Klipp, K. (2009). *From Subsidiarity to Success: The Impact of Decentralisation on Economic Growth*. Strasbourg: Assembly of European Regions.
- Komšić, J. (2007). *Principi evropskog regionalizma*. Novi Sad: Asocijacija multietničkih gradova jugoistočne Evrope – Philia.
- Lewis, D. (2012). *The Situation of Public Broadcasting in Europe*. (n.a.): EBU.
- Lovo, F. (1999). *Velike savremene demokratije*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Mazzoleni, G., Vigevani G., Splenodre, S. (2011). *Mapping digital Media: Italy – a report by open society foundations*. (n.a.): Open Society Foundations.
- Mc Chesney W, R. (2008). *Bogati mediji, siromašna demokratija – komunikacijske politike u mutnim vremenima*. Sarajevo: Šahinpašić.
- Medina, M., Ojer, T. (2010). The New Spanish Public Service Broadcasting Model. *Comunicación y Sociedad*, Vol. XXIII. 2. 329–359.
- Pavlović, V. (2012). *Lokalna samouprava i proces pristupanja Srbije EU – od posmatrača do partner*. Beograd: Stalna konferencija gradova i opština – Savez gradova i opština Srbije.
- Petrović, B. (2010). Ustavno ustrojstvo regionalne države u Španiji. *Bibliid* 0025-8555, MP, 62 Vol. LXII, br. 3.
- Radio-televizija Srbije. (n.d.). Istorijat Radija Beograd. Preuzeto 15. 08. 2013, sa <http://www.rts.rs/page/radio/sr/story/23/Radio+Beograd+1/1403331/Istorija+duga+90+godina.html>
- Radio-televizija Srbije. (n.d.). Istorijat televizije u Srbiji. Preuzeto 15. 08. 2013, sa <http://www.rts.rs/page/rts/ci/javniservis/RTS+50/story/248/%D0%98+%D1%98%D1%83%D1%87%D0%B5/27271/%D0%A0%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%98+%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B5.html>
- Radiotelevisione Italiana. (n.d.) Report on operations – RAI 2012. Preuzeto 20.03.2013, sa <http://www.rai.it/dl/bilancio2012/eng/relazione/rel10.htm>
- Schmuck, O. (2004). Federalizam. U: Vajdenfeld, V., Vesels V. (ured.) (2004). *Evropa*

- od A do Š – priručnik za evropsku integraciju*. Beograd: Fondacija Konrad Adenauer. 148–152.
- Shughart F, W. (n.d.) Public Broadcasting Subsidy: Unnecessary and Irrational. Preuzeto 10.02.2013, sa <http://www.independent.org/newsroom/article.asp?id=2940>
- Sierra, S., Mantini, M. (2011). *Does media policy promote media freedom and independence? The case of Spain*. (n.a.): University of Castilla-La Mancha.
- Simić, B. (2013). *In the Spirit of National Ideology: organization of State Propaganda in Eastern and Southeastern Europa in the 1930s, comparative perspectives on Poland, Yugoslavia and Bulgaria*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
- Swenden, W. (2006). *Federalism and Regionalism in Western Europe: A Comparative and Thematic Analysis*. Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
- Tron, Zs. (n.d.). *A többszintű kormányzás koncepciójának megjelenése a strukturális alapok 1988-as reformjától az EU alkotmányáig*. Debrecen: Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karának Világgazdaság és Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke.
- Veljanovski, R. (2005). *Javni RTV servis u službi građana*. Beograd: Clio.
- Vezović, E. (2007). Mediji – demokratija – ljudska prava i slobode – priroda i rezultati međusobnih korelacija. U: n.a. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka* Sarajevo: Fakultet političkih nauka. 162–182.
- Voltmer, K. (2006). *Mass Media and Political Communication in New Democracies*. London, New York: Routledge.